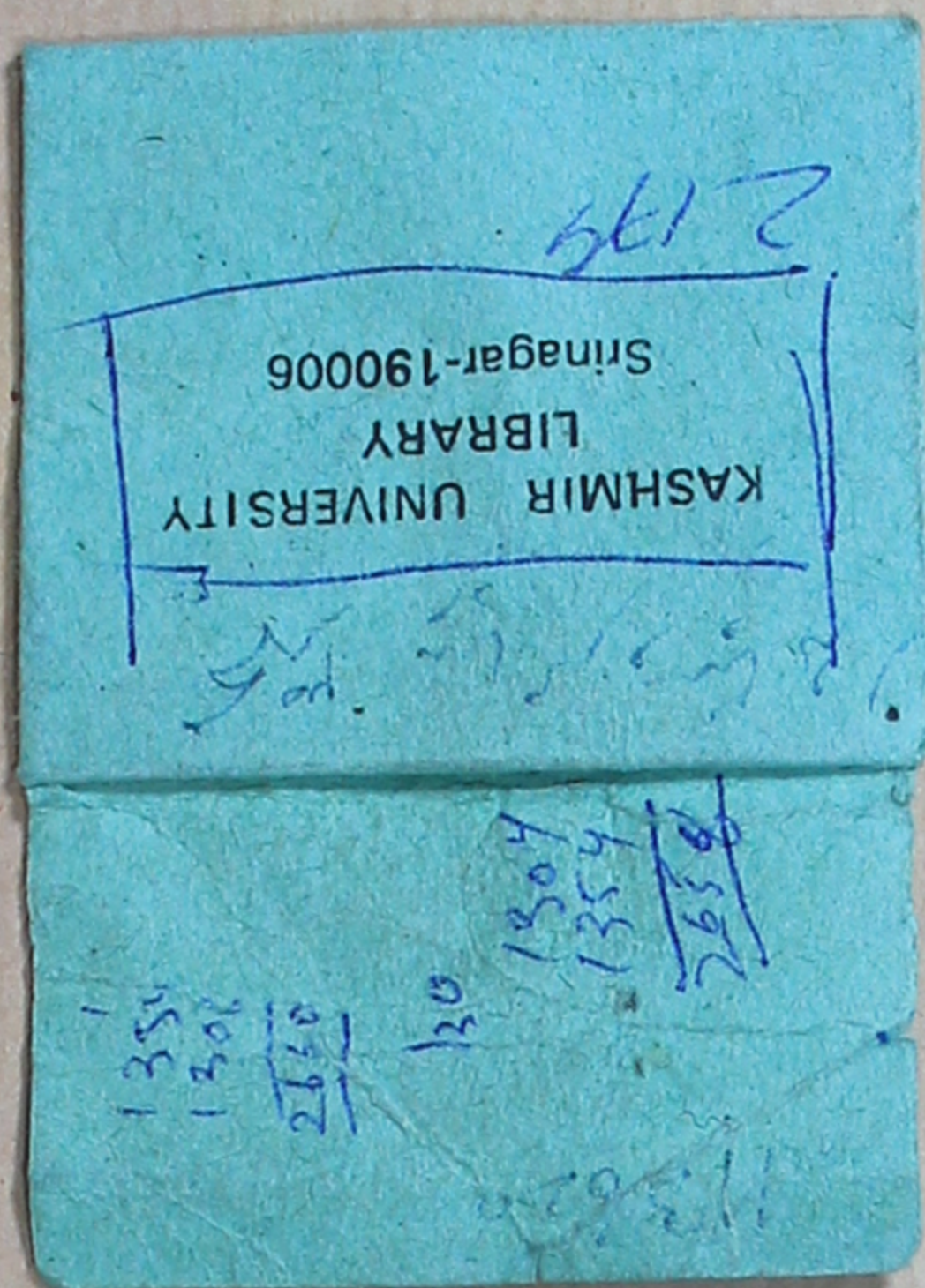

نگاروی ادبی

KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY

Srinagar-190006

1354

1302

2650

130

1304

1354

2650

[illegible]

Title Mantakab-ul-Lughat-i-Sikhiyahani.

Author

Accession No.

26402

Call No. 891.503

K. 91 M

Issue
Date

Borrower's
No.

Issue
Date

Borrower's
No.

~~1805~~

1805

1805

66317

1200

1200

۱۱۶

دانشگاه لبنان
کرسی زبان و ادبیات فارسی

۵۴۷۷-۵. No

۲۸/۶
۴۶۹۹-۲

گفتگوی ادبی

در بارهٔ اینکه :

چوا هر يك از دو زبان فارسي و عربي در تحقيق ادبي
بيكدي يگو نياز مندند

خلاصهٔ دو مصاحبه تلوزیونی در بیروت با رئیس کرسی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لبنان

بیروت ۱۳۴۵ هـ

Title *Manat Kab-ul-Lughat-i-Sikhi Jahan.*
Author

Accession No.

26402

Call No. B91.503

K 91 M

Borrower's
No.

Issue
Date

Borrower's
No.

Issue
Date

~~2073~~

1805
2008

1
1

1200
1200

66317

FREE GIFT

اصداتی

با احترامات فراوان

دکتر شمس الدین احمد
رئیس بخش فارسی دانشگاه تهران
سری ناگاکر کشمیر هند

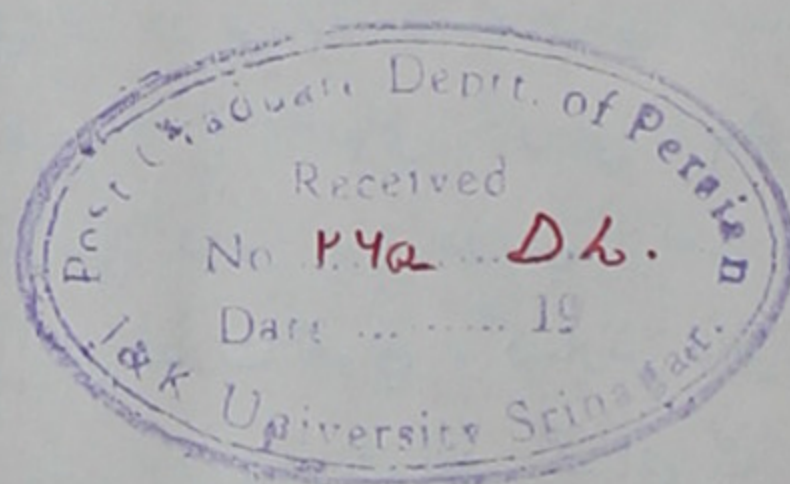
دانشگاه لبنان
کرسی زبان و ادبیات فارسی

گفتگوی ادبی

در باره اینکه :

چرا هر يك از دو زبان فارسي و عربي در تحقيق ادبي
بيكديگر نياز مندند

WITH THE COMPLIMENTS OF
THE CULTURAL COUNSELLOR
IMPERIAL EMBASSY OF IRAN
NEW DELHI.

خلاصه در مصاحبه تلویزیونی در بیروت با رئیس کرسی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لبنان

بیروت ۱۳۴۵ هـ ش

چرا؟

هر يك از دو زبان فارسي و عربي در تحقيق ادبي
بيكديگر نياز مندند

براي كساني كه به بحث و تحقيق در باره زبان فارسي مي پردازند هنگامي كه سخن از روابط فارسي و عربي به ميان مي آيد نخستين چيزي كه در وهله اول به ذهن مي رسد ، موضوع وجود كلمات عربي در زبان فارسي و لزوم آموختن عربي براي درك صحيح زبان و ادبيات فارسي است ، و به اين جهت است كه زبان عربي را در برنامه رشته هاي ادبيات فارسي چنان پايه و مايه اي است كه هيچيك از زبانهاي خارجي ديگرا نيست و براي همه دانشجويان ادبيات فارسي درس عربي درسي الزامي است ، و اين دانشجويان از اين درس براي افزايش قدرت لغوي و گسترش دائره اطلاعات ادبي خود بهره فراوان مي برند . ولي بندرت نظر كساني كه به آموختن زبان عربي مي پرداختند به اين امر متوجه مي گرديد كه دانشجويان زبان عربي نيز براي تكميل معلومات خود به آموختن زبان و ادبيات فارسي نياز مندند ، و ايشان هم از درس فارسي بهره فراوان خواهند برد ، و آگاهي آنان به اين زبان و ادبيات آن افقهاي تازه اي بر روي آنها خواهد گشود و در تحقيقات لغوي و ادبي و تاريخي كمكهاي شاياني به آنها خواهد نمود زيرا روابط ادبي بين دو

ASHMIR UNIVERSITY

Iqbal Library

Acc. No.178953

Dated30-5-83

زبان فارسي و عربي در حقيقت يکجانبه نبوده بلکه دو جنبه داشته است ،
و تا وقتي که اين موضوع از هر دو طرف آن مورد مطالعه و توجه قرار
نگيرد نه حق مطلب در اين زمينه بخوبي ادا شده و نه نتيجه اي که
معمولاً از وجود روابط فرهنگي بين دو زبان ، از لحاظ فوائدي که در
زمينه گسترش لغوي و روشن شدن تحولات تاريخي آنها انتظار مي رود ،
بدست خواهد آمد .

از هنگامي که کرسی زبان و ادبيات فارسي در دانشگاه لبنان تأسيس
گرديد ، و در مجله «الدراسات الادبية» وساير انتشارات اين کرسی موضوع
روابط ادبي و فرهنگي اين دو زبان از هر دو طرف مورد توجه و تحقيق
قرار گرفت ، و تحقيقات تازه اي در اين زمينه و به خصوص در موضوع تأثير
زبان و ادبيات فارسي در زبان و ادبيات عرب انتشار يافت ، نظر دانشمندان
و محققان عرب هم به فوائد بسياري که زبان فارسي ، چه از نظر تحقيقات ادبي
زبان عربي و چه از نظر فهم عواملی که در تحول لغوي و تاريخي و فرهنگي
آن مؤثر بوده اند براي دانشجويان عرب دارد ، جلب گرديد ؛ و در نتيجه
ضرورت تعليم زبان و ادبيات فارسي هم براي درك بهتر زبان و ادبيات عرب
در نزد اهل نظر و تحقيق مورد بحث و گفتگو واقع شد .

و چون ما هما نطور که در آغاز هفتمين سال مجله الدراسات الادبية نوشتيم
معتقديم که در مسائل اساسي علمي آنچه داراي اهميت و اعتبار است اقناع اهل
فکر و راي و معتقد شدن صاحب نظران به آن مسائل است ، به اين جهت از طرح
اين مسئله در محافل علمي و بين استادان و دانشمندان استقبال کرديم ،
و کوشيديم تا علل طرح اين مسئله و دلايلي که توجه به آن را از نظر علمي
و ادبي ضروري مي سازد شرح دهيم ، و خوشوقتيم که اين کار به نتيجه هاي

نیکی هم رسید . از جمله اقداماتی که در این زمینه صورت گرفت یکی هم تشکیل دو جلسه مصاحبه تلویزیونی بوسیله چندتن از استادان و ادبای معروف بود که از رئیس کرسی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لبنان هم برای شرکت در آن دعوت شد تا در آن جلسات فعالیتهای علمی این کرسی و روابط ادبی و فرهنگی در زبان فارسی و عربی و همچنین نظریه ضرورت تعلیم زبان و ادب فارسی در رشته های ادبی دانشگاههای عربی مورد گفتگو قرار گیرد . این دو مصاحبه یکی در تاریخ ۲۸ - ۱۲ - ۶۴ و دیگری در تاریخ ۲۴ - ۳ - ۶۶ در برنامه مخصوص تلویزیون لبنان به عنوان «بامتفکران» که بوسیله چندتن از استادان و اهل ادب اداره می شود تشکیل گردید ، و چون متضمن مطالبی اساسی در باره مسائل مورد گفتگو و همچنین اصولی است که در زمینه روابط ادبی دو زبان باید مورد توجه قرار گیرد ، خلاصه هر دو مصاحبه را در اینجا درج مینمائیم .

این گفتگو را آقای فؤاد البوبو دانشیار دانشگاه لبنان و مدیر برنامه با بیانات زیر آغاز کردند :

خانمها و آقایان : ادبیات عربی و هر ادبیات دیگری در واقع آمیخته ای است از آداب مختلفی که همه در یک قالب ریخته شده و آن قالب زبانی است که وسیله تعبیر و بیان آن قرار میگیرد . آشنائی با سرچشمه ها و همچنین عوامل خارجی که در ادبیات یک زبان تأثیر کرده برای کسانی که بخواهند در آن ادبیات تحقیق کنند و متون آن را بفهمند و اندیشه ها و نمونه هایی که در آن وارد شده بخوبی دریابند کمال ضرورت و ا دارد . این مطلب در کتابهایی هم که از ادبای قدیم بجای مانده مانند کتاب ابن الندیم یا کتاب الحیوان جاحظ و دیگران نیز ذکر گردیده است . جاحظ در کتاب الحیوان گوید : « کتابهای هند بعربی ترجمه

شد و حکمت یونان نیز به این زبان نقل گردید و ادبیات ایرانیان نیز به آن برگردانده شد ، در این جا اجازه می‌خواهم که قدری در این عبارت اخیر جاحظ دقت بیشتری کنم . جاحظ در باره ادبیات ایران نه کلمه ترجمه را بکار میبرد و نه کلمه نقل را ، بلکه در این مورد کلمه تحول یعنی برگرداندن را استعمال کرده ، و این بدان جهت است که خواسته با این عبارات اثر بسیار نافذ و قاطعی را که ادبیات فارسی در زبان عربی بجای گذاشته نشان دهد ، و ما میدانیم که بسیاری از کتب علمی عربی را نویسندگان و دانشمندان ایرانی الأصل تألیف کرده اند ، و در این مورد کافی است که کتاب سیبویه را که نخستین کتاب علمی در دستور زبان عربی است ذکر کنیم .

زبان عربی و تمدن عربی از هر لحاظ تحت تأثیر ادبیات و تمدن ایران قرار گرفته ، همانکه زبان عربی هم بنوبه خود در زبان و ادبیات ایران اثر گذاشته ، یعنی اینکه این تأثیر يك عمل متقابل و داد و ستد دو جانبه بوده است ، و امشب آقای دکتر محمدی استاد ادبیات عرب در دانشگاه تهران که اکنون استاد رئیس کرسی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لبنان هم میباشند قبول زحمت فرموده و دعوت ما را اجابت نموده اند تا در باره این تأثیر متقابل برای ما بیاناتی ایراد نمایند .

یکی از فعالیتهای کرسی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لبنان مجله « الدراسات الادبیه » است که بوسیله این کرسی انتشار مییابد . این مجله بیشتر بمطالعات و تحقیقات علمی و ادبی و زین میپردازد ، و همین جهت از آغاز انتشارش چه در لبنان و چه در خارج و چه در محافل خاور شناسان دارای موقعیت ممتاز و جالب توجهی بوده و هست ، و فعلاً برای اینکه وقت بیشتری از شما نگیریم و به اصل مطلب بپردازیم سوالات خود را شروع می کنیم :

س - استاد، آیا ممکن است دربارهٔ مرکز زبان و تحقیقات فارسی دانشگاه لبنان اطلاعاتی در اختیار ما بگذارید؟

ج - کرسی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لبنان نزدیک هشت سال است که تأسیس شده، و تأسیس آن جزئی از برنامهٔ همکاری علمی بین دانشگاه طهران و این دانشگاه است. در دانشگاه لبنان درس زبان و ادبیات فارسی برای دانشجویان رشته های ادبیات عرب و تاریخ عربی و اسلامی تدریس میشود، و این بدین منظور است که آنان در موضوعاتی که قصد تخصص دارند معلومات بیشتری کسب کنند، یا بعبارت بهتر معلومات خود را در این کرسی تکمیل کنند. اینکه میگویم تکمیل کنند برای این است که دو ادبیات فارسی و عربی بواسطه پیوند استوار و تأثیر متقابلی که در گذشته بین آنها وجود داشته و بخصوص در عصر عباسی که این پیوند به حد آمیزش رسیده هر يك از آن دو در سطح علمی و تحقیقاتی مکمل یکدیگر شده اند، و همین جهت محققان و دانشمندان هر دو زبان را عقیده بر آن است که آموختن هر يك از آن دو برای کسانی که بخواهند در ادبیات زبان دیگر تحقیق و مطالعه کنند ضروری است.

س - کرسی زبان و ادبیات فارسی مجله ای بنام «الدراسات الادبیة» منتشر میکند، آیا ممکن است اطلاعاتی هم دربارهٔ این مجله در اختیار ما بگذارید که چگونه تأسیس شده و چه موضوعاتی بیشتر در آن مورد بحث و تحقیق قرار میگیرد.

ج - فعالیتهای علمی این کرسی تنها منحصر به جنبه آموزشی آن نیست، بلکه در زمینه تحقیقات و مطالعات علمی نیز فعالیتهائی دارد. مسائلی که مورد توجه این کرسی است بیشتر در زمینه های سنجش ادبی است، یعنی بحث و تحقیق در بارهٔ موضوعات مشترك بین ادبیات فارسی و عربی و حدود همکاری آن دو در دوره های قدیم و آثاری که از این همکاری در هر يك از آن دو به ظهور رسیده

است. و چون اینگونه تحقیقات در ادبیات هر دو زبان تازه است، ما از همان روز اول که به این کار دست زدیم دریافتیم که به يك نشریه علمی و دانشگاهی احتیاج داریم، تا از يك طرف نتیجه مطالعات و تحقیقات این کرسی را در این زمینه‌ها در اختیار استادان و محققان در سایر دانشگاهها بگذارد، و از طرف دیگر وسیله ارتباط و آشنائی و واسطه تبادل معلومات بین علمای هر دو زبان باشد، و همین جهت است که این مجله به دو زبان منتشر میشود، بدین ترتیب که تحقیقات مربوط بزبان و ادبیات و تاریخ و فرهنگ ایران برای اطلاع علما و دانشمندان عربی زبان غالباً بزبان عربی و آنچه مربوط بادبیات و فرهنگ عربی باشد برای اطلاعات فارسی زبانان بزبان فارسی منتشر میگردد، تا هر دو دسته از علمای هر دو زبان از گنجینه‌های ادبی و فرهنگی زبان دیگر مطلع گردند. این مجله اکنون ششمین سال انتشار خود را طی میکند^۱

س - چنانکه اطلاع داریم شما تا کنون کتابهای متعددی در همین زمینه‌ها تألیف کرده اید که قسمتی از آنها بزبان فارسی و بیشتر بزبان عربی است، از آن جمله آنها که شخصاً دیده ام يك کتاب بفارسی در باره تأثیر فرهنگ ایران در تمدن اسلام و عرب است، و دیگر کتابی به عربی در باره تاریخ ادبیات قدیم عرب. و دو جلد دیگر هم باز به عربی در باره نثر و شعر معاصر عربی است، که همه جزء انتشارات دانشگاه تهران به چاپ رسیده و از کتابهای درسی آن دانشگاه است. ولی در اینجا میخواهیم در باره کتاب دیگری غیر از آنچه ذکر شد از شما اطلاعاتی کسب کنیم، و آن کتابی است که در موضوع «ترجمه و نقل از زبان فارسی به عربی در قرنهای نخستین اسلامی» تألیف کرده اید و اخیراً جزء انتشارات کرسی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لبنان بچاپ رسیده و منتشر شده است. این کتاب چنانکه از عنوان آن پیدا است

۱ - این مصاحبه در سال گذشته به عمل آمد که مصادف با شال ششم مجله بود

جلد اول از سلسله ای است که بنام « سرچشمه های ایرانی ادبیات عرب » خوانده میشود . آیا ممکن است در باره این سرچشمه ها و جویبارهای فرهنگی ایران که در ادبیات عربی جریان یافته نیز اطلاعاتی بیا بدهید ؟ البته زبان عربی هم در زبان و ادبیات فارسی تأثیر داشته چنانکه اثر آن در خط و روشهای ادبی فارسی ظاهر است ، ولی موضوع امروز ما این است که در باره ترجمه و نقل از زبان فارسی به عربی گفتگو کنیم .

ج - این کتاب نیز يك حلقه از سلسله تحقیقاتی است که در این کرسی بدان میپردازیم ، و هماهنگی و هماهنگی که بیان نمودید موضوع آن ترجمه و نقل از فارسی در قرنهای نخستین اسلامی است . شما بخوبی اطلاع دارید که تحول و پیشرفتی که در دوره عباسی در ادبیات عربی حاصل گردید همچنانکه همه محققان معتقد هستند نتیجه برخورد زبان عربی با فرهنگ ملت های دیگری بود که در ادبیات و هنر سابقه طولانی داشته ، و يك چنین تحول و پیشرفتی برای هر زبانی که از حدود جغرافیائی و ملی خود تجاوز کند و بخواهد میراث فرهنگی و مدنی انسانی را در بر گیرد امری طبیعی است ، و همین جهت برای درك ادبیات عرب در این دوره ضرورت دارد که عناصر خارجی هم که در آن اثر گذارده و از عوامل تحول و پیشرف آن بوده اند نیز شناخته شوند ، و از آنجا که مهمترین عناصر خارجی یا بعبارت بهتر بزرگترین سرچشمه های ادبیات عرب در این دوره سرچشمه های ایرانی بوده ، از این جهت بحث و تحقیق در این سرچشمه ها هم جزئی از تحقیقات در باره ادبیات دوره عباسی است ، و مشکي نیست که نخستین گامی که در زمینه اینگونه تحقیقات باید برداشته شود این است که راههای اصلی و مستقیمی که این دو ادبیات را در گذشته بهم می پیوسته روشن شود ، و این راه اساسی و مستقیم همان راه ترجمه و نقل مستقیم است ، و همین جهت ما به این موضوع پرداختیم تا معلوم شود که در چه رشته هایی از رشته های ادبی کتابهایی از زبان پهلوی به عربی ترجمه شده ، آن کتابها از چه دسته ای و نوع

مطالب آنها چگونه بوده ، و چه نوع کتابها یا آثاری در عربی تحت تأثیر آنها بوجود آمده ، و امثال اینگونه مسائل که البته احتیاج به پی جوئی و پژوهش دارد . لیکن در این جلد اول دامنه بحث ما از دو دسته از این کتابهای ترجمه شده تجاوز نکرده ، و آنها یکی دسته کتابهایی است که در باره پادشاهان و امور مملکت داری و اداره دولت و امثال اینها تألیف میگرددیده و معمولاً بنام « تاجنامه » خوانده میشود ، و دسته دیگر کتابهایی است که در باره قواعد و رسوم و آداب و بعضی موضوعهای علمی یافنی یا هنری تألیف میشده و بنام « آیین نامه » خوانده میشده اند .

غیر از آنچه ذکر شد موضوعهای دامنه دارتر دیگری هم در این زمینه برای بحث و تحقیق هست ، مانند رشته رسائل ادبی و عهد نامه ها و رشته تاریخ و قصه و داستان و ادبیات اخلاقی و بسیاری موضوعات دیگر که همه احتیاج به تحقیق و پژوهش دارند .

* * *

س - شما چه در سخنرانیها و چه در نوشته های خود پیوسته بر این نکته تکیه مینمائید که آموختن زبان و ادبیات فارسی برای درك بهتر زبان و ادبیات عرب لازم و برای تحقیق در فرهنگ و ادب این زبان ضروری است و همین جهت هم در دانشگاه لبنان زبان و ادبیات فارسی در رشته ادبیات عرب جزء دروس اساسی و اجباری شده ، چون این مطلبی است تازه و احتیاج به توضیح بیشتری دارد ممکن است بفرمائید که شما برای تأیید این نظر خود چه دلائلی دارید؟

ج - این مطلب صحیح است که من در نوشته و گفته های خود بر این مطلب تکیه میکنم ولی این نظریه ای نیست که من آن را بوجود آورده باشم ، بلکه مطلبی است که تحقیقات و پژوهشهای لغوی و تاریخی و ادبی آن را بر ما

تحمیل میکند و من یقین دارم که هر قدر دامنه تحقیقات تاریخی و علمی در این دو زبان و بخصوص در زبان عربی گسترش یابد و پیوستگی تاریخی آن با زبان و ادب فارسی آشکارتر گردد این مطلب مسلم تر خواهد گردید. دلائلی که ما را بلزوم تحصیل فارسی برای دانشجویان رشته ادبیات عرب در دانشگاههای عربی و ادار میکند همان دلائلی است که برای لزوم تحصیل عربی برای دانشجویان رشته ادبیات فارسی در دانشگاههای ایران و سایر کشورهای فارسی زبان میتوان اقامه کرد، و آن هم پیوستگی فرهنگی و تاریخی و آمیزش لغوی این دو زبان و آثار بسیاری است که از هر يك در دیگری وجود دارد، زیرا چنانکه گفتیم این دو زبان از لحاظ فرهنگ و ادب به اندازه ای به هم پیوسته اند که تفکیک آنها در زمینه تحقیقاتی مشکل بنظر میرسد و در همه موسسات علمی و خاور شناسی هم فارسی و عربی تقریباً يك زمینه تحقیقاتی را تشکیل میدهند، مثلاً از نظر لغوی کسی که بخواهد در رشته زبان و ادبیات عربی تخصص حاصل نماید و اصول کلمات و تحولات آنها را تشخیص دهد همان احتیاج را به دانستن زبان فارسی دارد که داو طلب تخصص در زبان و ادبیات فارسی به آموختن زبان عربی دارد. صحیح است که اثر زبان عربی در فارسی هم نمایان تر و هم بیشتر است، ولی این امر در اصل موضوع تغییری نمیدهد زیرا این ضرورتی را که ما برای آموختن زبان فارسی جهت دانشجویان عربی زبان معتقدیم همانطور که ذکر کریم در حد تخصص است نه در سطح عادی. در باره لزوم تعلیم زبان عربی هم برای فارسی زبانان نیز همین عقیده را داریم، چون يك نویسنده یا خواننده عادی یا کسی که در رشته های علمی و فنی کار میکند و کارش مطالعات لغوی و ادبی نیست همین قدر که معنی مصطلح کلمه ای را بخوبی فهمید برای او کافی است، دیگر ضرورتی ندارد که اصل و ریشه و کیفیت اشتقاق و تحولات تاریخی آن را هم بداند، البته اگر این را هم دانست این فضیلتی است ولی ضرورت نیست، اما برای دانشجوی رشته ادبیات، یعنی کسی که چه در دوره تحصیل و چه پس از آن سر

و کارش با زبان و ادبیات و تحقیق و مطالعه در این رشته است ، مسئله صورت دیگری به خود می گیرد ؛ در آنجا ضرورت دارد که هم دانشجوی عربی زبان مهمترین زبانی را که در عربی هم از لحاظ لغت و هم از لحاظ ادب تأثیر گذاشته یعنی زبان فارسی را که از آن صدها و هزارها کلمات شناخته و ناشناخته در عربی راه یافته خوب بشناسد ، و هم بر دانشجوی ادبیات فارسی فرض است که زبان و ادبیات عربی را تا آن اندازه که آنها را بر درك صحيح زبان و ادبیات فارسی و تحولات آن یاری کند بیاموزد .

دیگر از مواردی که آشنائی با زبان و ادبیات فارسی برای محققان عرب ضرورت می یابد در موضوع تاریخ و به خصوص تاریخ فرهنگ و تمدن این منطقه عربی و اسلامی است . در اینجا تکرار این نکته البته ضرورتی ندارد که دوره عباسیان تمدن و فرهنگ عربی و اسلامی بطوری با تمدن و فرهنگ ایرانی آمیخته شد که تفکیک آنها غیر میسر است ، و در دوران اسلامی هم پیوسته فرهنگ ایران یکی از منابع فیاض فرهنگ و تمدن عربی بشمار میرفته ، بنا بر این طبیعی است که هرگاه محقق و مورخ عربی بخواهد در باره تاریخ و تاریخ فرهنگ عربی تحقیق کند اگر از تاریخ و فرهنگ ایران در بهترین مظاهر آن که زبان و ادبیات فارسی باشد بی اطلاع بماند یکی از منابع اصلی و اساسی کار خود را از دست داده است . در باره تاریخ عمومی عرب و تحقیق در آن که در هر حال از تاریخ اسلام جدا نیست این مطلب را هم باید یاد آور بود که گذشته از دوران پیش از مغول که در زبان فارسی هم مؤلفات تاریخی چندی بوجود آمده ، از بعد از مغول تواریخ قسمت بزرگی از عالم اسلامی ب زبان فارسی تألیف شده که در آن زمینه هادر زبان عربی مؤلفاتی به آن اهمیت وجود ندارد ، و هر گونه تحقیق تاریخی در آن دوره ها بدون مراجعه به آن مصادر تاریخی ناقص

و نار ساختن خواهد بود. به این دلائل و دلائل دیگری که در اینجا جای تفصیل آنها نیست بنظر ما در سطح علمی و تحقیقاتی زبان و ادبیات فارسی و عربی هر يك مكمل يكديگرند و هر دو بیک اندازه بیکدیگر احتیاج دارند و هیچ يك از دیگری بی نیاز نخواهد بود.

س - گذشته از زمینه تاریخی و تحقیق در ادبیات کلاسیک عربی ایابنظر شما آموختن زبان و ادبیات فارسی در حال حاضر چه نفعی برای دانشجویان عرب خواهد داشت.

ج - برای اینکه از گفته های سابق ما این نتیجه گرفته نشود که زبان فارسی تنها بدرد محققانی خواهد خورد که بخواهند در لغت یا فرهنگ و تاریخ گذشته عرب تحقیق نمایند و زبانی نیست که در عصر حاضر هم رسالتی داشته باشد تا بتواند خواننده ای را راضی و خورمند سازد، شاید طرح این مطلب ضرورت داشته باشد. در این مورد لازم میدانم به این مطلب بطور اجمال اشاره کنم که چون ادبیات زبان فارسی و بخصوص ادبیات منظوم آن بیشتر جنبه انسانی و جهانی دارد تا جنبه محلی، از این جهت همیشه برای خوانندگان غیر ایرانی هم همان فوائد روحی و معنوی را در بردارد که برای خواننده ایرانی، از این جا است که زبانهای کمی را می توان نشان داد که آثار ادبی و فکری آنها به این کثرت و به این کیفیت که آثار فارسی را بوده است بزبانهای دیگر ترجمه شده، و این بدان جهت است که ادبیات منظوم زبان فارسی و بخصوص آنها که از عرفان ایرانی هم مایه ای گرفته باشند باز گوی افکار و اندیشه ها و آرزوهای درونی و روح زیاده طلب و سر کوفته انسان در همه وقت و در همه جا است، و اختصاص به زمان و مکان معینی ندارد، و به هر زبان که ترجمه شود اهل آن زبان در خلال سطور آن تعبیری از مکنونات درونی خویش را خواهند یافت و بهمین جهت دانشجویان عربی زبان هم از تحصیل این ادبیات فوائد و منافع بیشمار خواهند برد که شاید مهمتر از همه سعه افق دید آنها در جهت انسانی و جهانی است، و شاید بتوان گفت که در دنیای

کنوني که خواه ناخواه باید در جهت وحدت انساني و جهاني سير کند ادبياتي که چون ادبیات فارسي انباشته از زبده افکار و تجارب دانایان و حکیمان و اهل نظر و اندیشه باشد رسالتی بس ارجمند خواهد داشت، و آن گسترش روح انسان دوستی و جهان بینی و شکستن حلقه های تنگی است که بشر را در حال حاضر هم مانند دوره های تاریک گذشته در بند خود نگه داشته است، که اگر با همین نظر و بهمین قصد مورد مطالعه قرار گیرد شاید پاسخ بسیاری از مشکلات روحی عصر حاضر را بتوان در آن یافت.

لماذا ؟

كان تعلم كل من العربية والفارسية ضرورياً
لدراسة اللغة الاخرى وآدابها

ان اول ما يتبادر الى ذهن الدارسين للغة الفارسية حينما يكون الحديث عن الروابط الفارسية العربية ، هو موضوع الكلمات العربية التي دخلت الفارسية ، ووجوب تعلم اللغة العربية على كل من يريد دراسة اللغة الفارسية وآدابها، ولذلك نرى ان اللغة العربية احتلت في برامج المعاهد الادبية الفارسية مكانة لا تجارها فيها اية لغة اخرى ، واصبح تعلم العربية لازماً على كل طالب للادب الفارسي ، يستفيدون منه في تعزيز مقدرتهم اللغوية ، وتوسيع دائرة معلوماتهم الادبية استفادة كبيرة ولكن قلما كانت انظار الدارسين للغة العربية تتوجه الى ما يستتيده طلاب الادب العربي من دروسهم للغة الفارسية وآدابها ، مع ان هذا الدرس يضمن لهم فوائد جمة ، ويفتح لهم المامهم بهذه اللغة وآدابها افاقاً جديدة تساعد في دراساتهم اللغوية والادبية والتاريخية مساعدة فعالة ، لان الروابط الادبية بين اللغتين العربية والفارسية لم تكن في الواقع من جانب واحد فقط بل كانت من الجانبين جميعاً ، فما لم تدرس هذه العلاقات من كلا طرفيها ، فان الموضوع لن يوفي حقه ، ولن يتم الوصول الى النتيجة المتوخاة عادة من قيام روابط ثقافية بين لغتين ، والى الثمرات التي تجنيها كل واحدة منهما في سبيل توسيعها ،

وايضاح معالمها التاريخية وما طرأ عليها من تطور وتبدل .

ومنذ ان تأسس قسم اللغة الفارسية وآدابها في الجامعة اللبنانية ، طرح على بساط البحث في مجلته « الدراسات الادبية » وفي منشوراته الاخرى ، موضوع الروابط الادبية والثقافية بين اللغتين من جانبيها ، وظهرت في هذا الحقل وخصوصاً في موضوع تأثير اللغة والآداب الفارسية في اللغة والآداب العربية ، بحوث ودراسات جديدة قيمة حولت انظار العلماء المحققين الى ما تتضمنه دراسة اللغة الفارسية للطلاب العرب من فوائد جمة في دراساتهم العربية ، وفي تسهيل فهم العوامل المؤثرة في تطور اللغة العربية لغوياً وتاريخياً وحضارياً ، ومن ثم وجوب تعلم اللغة الفارسية والادب الفارسي من اجل فهم اللغة العربية والادب العربي فهماً افضل ؛ وبما اننا نؤمن ان الهام في المسائل العلمية الكبرى هو اقناع المفكرين واهل الرأي بتلك المسائل ، لذا فقد رحبنا ببحث هذا الموضوع في المحافل العلمية وبين الاساتذة والعلماء ، وعملنا على شرح العلل والاسباب التي توجب طرحه وبجته ، وتجعله ضرورة من الناحية العلمية ، وكان مما ساعد وساهم في بحث هذا الموضوع واجلائه عقد جلستين تلفزيونيتين في شركة التلفزيون اللبنانية ببيروت ، دعي اليها عدد من الاساتذة والادباء المعروفين ، ودعي للاشتراك فيها رئيس قسم اللغة الفارسية وآدابها في الجامعة اللبنانية للتحديث عن نشاطات هذا القسم ، وعن الروابط الادبية والثقافية بين اللغتين الفارسية والعربية ، وكذا ضرورة تعليم اللغة الفارسية والادب الفارسي في الفروع الادبية بالجامعات العربية ، وقد انعقدت الجلسة الاولى بتاريخ ٢٨/١٢/٦٤ ، والثانية بتاريخ ٢٤/٣/٦٦ في البرنامج الخاص الذي يحمل عنوان (مع المفكرين) ولما كانت تانك الجلستان قد تضمنتا بحثاً وموضوعات اساسية حول المسائل المطروحة وكذا حول القواعد والاسس الواجب الاهتمام بها في موضوع الروابط الادبية بين اللغتين ، رأينا ان نوضح في هذه الصفحات خلاصة لأحاديث تينك الجلستين .

وقد مهد الاستاذ فؤاد البوبو - الاستاذ المساعد بالجامعة اللبنانية ومدير

البرنامج - للحديث بالمقدمة التالية :

سيداتي سادتي :

ان الادب العربي ، وكل ادب آخر ، مزيج في الواقع من آداب مختلفة صبت في قالب واحد هو قالب اللغة التي تغدو اداة بيانها والتعبير عنها ، وان التعرف على الينابيع التي استقت منها اداب لغة من اللغات ، وكذا العوامل الخارجية التي اثرت فيها ، هو من الضرورات الاولى لمن يريدون التحقيق في تلك الآداب وفهمها ، أو اكتشاف الافكار والموضوعات التي نفذت وانتقلت اليها من اللغة او اللغات الاخرى ، وقد ذكر هذا الامر في عديد من الكتب المتبقية من قدماء اعلام الادب ، ككتاب ابن النديم ، او كتاب الحيوان للجاحظ وسواهما . يقول الجاحظ في كتاب الحيوان : « لقد تُرجمت كتب الهند الى العربية ونقلت حكمة اليونان وحولت آداب الفرس » هنا اريد ان اتوقف قليلاً عند عبارة الجاحظ هذه ، لنلاحظ ان الجاحظ لم يستعمل للاداب الفارسية كلمة ترجمة او عبارة نقل ، بل استعمل التحويل ، وذلك ليظهر ما كان للآداب الفارسية في اللغة العربية من اثر نافذ وقاطع جداً ، ونحن نعلم ان كثيراً من الكتب العلمية العربية ألفها كتاب وعلماء من اصل فارسي ، ويكفي هنا ان نذكر كتاب سيبويه ، الذي هو اول كتاب علمي في قواعد اللغة العربية .

ان اللغة العربية والحضارة العربية تأثرا بالآداب والحضارة الفارسية في كل ناحية من نواحيها ، كما اثرت اللغة العربية بدورها في اللغة الفارسية وفي آدابها ، اي ان التأثير كان متبادلاً ومشتراً كما بين اللغتين ، وقد تطفح حضرة الدكتور محمد محمدي استاذ الادب العربي في جامعة طهران ، والذي هو اليوم كذلك استاذ الفارسية ورئيس منبر اللغة الفارسية وآدابها في الجامعة اللبنانية فقبل دعوتنا

ليحدثنا الليلة حول هذا التأثير المتبادل بين الثقافتين الشرقيتين العريقتين .

ان احد مظاهر نشاطات منبر اللغة الفارسية وآدابها في الجامعة اللبنانية مجلة « الدراسات الادبية » التي يصدرها هذا المنبر ، وهذه المجلة تهتم بصورة خاصة بالدراسات والتحقيقات العلمية والادبية الرصينة ، وهذا هو السبب في ان هذه المجلة حظيت منذ ظهورها ، سواء في لبنان او في خارجه ، وفي محافل المستشرقين ، باهتمام بالغ وتقدير هي به جديرة .

والآن لكي لا آخذ مـدى اكثر من وقتكم ولكي ندخل في صلب الموضوع ، ننتقل الى سؤالنا مع ضيفنا الدكتور :

س - هل يمكن يا دكتور ان تحدثونا عن منبر اللغة والدراسات الفارسية في الجامعة اللبنانية بما يعطينا فكرة واضحة عن فعالياته واعماله ؟

ج - تأسس منبر اللغة الفارسية وآدابها في الجامعة اللبنانية منذ ما يقرب من ثماني سنوات ، وقد كان تأسيسه جزءاً من برنامج التعاون العلمي بين جامعة طهران وهذه الجامعة . ان اللغة والآداب الفارسية تدرس في الجامعة اللبنانية لطلاب الادب العربي والتاريخ ، والغاية من ذلك طبعاً هي إتاحة الفرصة لاكتساب معلومات اكثر في الموضوعات التي يعتزمون التخصص فيها ، او بعبارة افضل ليكملوا بواسطة هذا المنبر معلوماتهم .

واذا قلت ليكملوا معلوماتهم ، فذلك لان اللغتين العربية والفارسية ، بسبب ما كان بينهما في الماضي ، وخاصة في العصر العباسي ، من روابط متينة وتأثير متبادل لدرجة تبلغ حد الاختلاط ، صارتا في آدابهما مكملتين لبعضيهما ، ولذا يعتقد العلماء وارباب التحقيق ان تعلم اللغتين كلتيهما ضروري لكل من يريد ان يحقق أو يدرس اية واحدة منهما .

س - يصدر منبر اللغة الفارسية وادابها مجلة باسم « الدراسات الادبية » ،
فهل يمكن ان تحدثونا بشأن هذه المجلة ، عن كيفية تأسيسها ، والغاية منها -
والموضوعات التي تهتم ببحثها ونشرها بصورة خاصة ؟

ج - ان النشاطات العلمية لهذا المنبر لا تنحصر بالناحية التعليمية ، بل ان له
فعاليات ونشاطاً على صعيد التحقيقات والدراسات العلمية ، ان الموضوعات التي
تنال من هذا المنبر اهتماماً أوفر ، هي على الاكثر في ميدان الادب المقارن
والبحوث المشتركة بين الادبين الفارسي والعربي ، وحدود تعاونهما وتلاقحهما
في العهود السابقة ، والآثار الادبية والفكرية والفنية التي كانت نتيجة ذاك
التعاون والتلاقح في كل منهما ، ولما كان هذا النوع من الدراسات التحقيقية بين
الادبين جديداً ، فاننا ، منذ ان شرعنا في هذا العمل ، احسنا بالحاجة الى
نشرة علمية جامعية تنشر من جهة الدراسات والبحوث التي تتم في هذا المنبر
فتضع بهذا نتائج هذه الدراسات تحت تصرف العلماء والمحققين ، في سائر
الجامعات ، كما تكون ، من جهة اخرى ، جسراً للاتصال وواسطة للتعارف
ولتبادل المعلومات بين علماء اللغتين ، وهذا هو السبب في جعلها تصدر باللغتين
معاً ، ناشرة البحوث الدائرة حول اللغة والآداب والتاريخ والثقافة الفارسية
باللغة العربية على الغالب ، ليطلع عليها علماء العربية بلغتهم ، والبحوث المتعلقة
بالادب واللغة والثقافة العربية باللغة الفارسية ، ليطلع عليها كذلك علماء هذه اللغة
بلغتهم ، وبذا تقف هذه المجلة علماء كل من الثقافتين على كنوز الثقافة الاخرى
وجمالاتها ، ولندكر بالمناسبة ان مجلتنا هذه تطوي الآن السنة
السادسة من عمرها ^١ .

١ - كانت هذه المقابلة اثناء ظهور المجلد السادس .

س - الذي نعلمه ان لحضرتكم حتى الآن عدة مؤلفات في هذا المضمار ظهر بعض منها باللغة الفارسية ومعظمها باللغة العربية ، من جملتها كتاب رأيتـه شخصياً باللغة الفارسية عن تأثير الثقافة الايرانية في الثقافة الاسلامية والعربية ، وكتاب آخر بالعربية عن تأثير الادب العربي القديم ، وجزءان آخران بالعربية ايضاً ، احدهما عن النثر العربي المعاصر والآخر عن الشعر العربي المعاصر ، وكلها من منشورات جامعة طهران ومما يدرّس في صفوفها ، ولكننا نريد ان تحدثونا عن كتاب آخر غير ما ذكرناه هو كتابكم عن « الترجمة والنقل عن الفارسية الى العربية في القرون الاسلامية الاولى » الذي ظهر اخيراً في منشورات قسم اللغة الفارسية وادابها في الجامعة اللبنانية ، فهذا الكتاب ، كما هو ظاهر من غلافه ، هو الجزء الاول من سلسلة جعلتم لها اسم « الروافد الفارسية في الادب العربي » ، فما نريد ان تحدثونا عنه هو هذه الروافد والانهار الثقافية الفارسية التي صبت في الادب العربي وامتزجت به ؛ لقد كان للغة العربية طبعاً اثر ايضاً في اللغة الفارسية والادب الفارسي كما نرى بصورة بارزة في الخط وفي الاساليب الادبية الفارسية ، ولكن موضوعنا اليوم هو حول الناحية المعاكسة ، اي الترجمة والنقل عن الفارسية الى العربية .

ج - ان هذا الكتاب هو بدوره حلقة من سلسلة التحقيقات التي نقوم بها في هذا المنبر ، وموضوعه ، كما تفضلتم ، الترجمة والنقل عن الفارسية في القرون الاسلامية الاولى . انكم تعلمون جيداً ان ما عرفه الادب العربي في العصر العباسي من تطور وتقدم ، كان - كما يعتقد كل المحققين - نتيجة احتكاك اللغة العربية بثقافات شعوب اخرى ، كان لها سوابق عريقة في الاداب والفنون ، ومثل هذا التطور طبيعي في كل لغة تتجاوز حدودها الجغرافية والعنصرية ، وتحاول ان تستوعب ميراث الانسانية الثقافي والمدني . ولذا ، فمن الواجب لفهم الادب العربي في تلك المرحلة ، التعرف كذلك على العناصر الخارجية التي خلفت اثراً

فيه ، والتي كانت من عوامل تطوره وتقدمه ، وبما ان اهم العناصر الخارجية -
او بعبارة افضل اغزر الروافد - في الادب العربي في تلك الفترة كانت الروافد
الفارسية ، لذا فإن دراسة هذه الروافد هي في الواقع دراسة في ادب العصر
العباسي ؛ وليس من شك في ان اول خطوة يجب ان تُخطى في هذا السبيل هي
توضيح الطريق الاساسية المباشرة التي كانت تصل هذين الادبين في الماضي ، وهذه
الطريق الاساسية المباشرة هي طريق الترجمة والنقل المباشرة من اللغة الاصلية ،
ولذا درسنا هذا الموضوع ليتضح الفرع او الفروع الادبية التي كانت فيها
الكتب المترجمة من اللغة السيلوية الى اللغة العربية ، ومن اي فئة او صنف
كانت تلك الكتب ، ومن اي نوع كانت موضوعاتها ، واي نوع من الكتب
او من الآثار والكتابات الادبية العربية ظهرت بتأثير منها ، وامثال هذه
المسائل التي تحتاج طبعاً الى بحث وتحقيق ، ولكن دائرة بحثنا في هذا الجزء
الاول لم تتجاوز طائفتين فقط من هذه الكتب المترجمة ، احدهما تلك الطائفة
من الكتب التي كانت تؤلف عن الملوك ، وامور سياسة المملكة وادارة الدولة
واشباهها ، وهي الكتب التي كانت تدعى عادة « قاجنامه » والثانية تلك الطائفة
من الكتب التي كانت تدور حول القواعد والرسوم والآداب ، وبعض الموضوعات
العلمية او الاختصاصية او الفنية ، وكانت تدعى « آيين نامه » .

وثمة ، غير ما ذكرنا ، موضوعات اخرى اوسع للدرس والتحقيق في هذا
المضمار ، مثل فرع الرسائل الادبية ، وكتب العهود ، وفرع التاريخ ، والقصة ،
والحكاياء ، والآداب او التعاليم الاخلاقية ، وكثير من الموضوعات الاخرى التي
تحتاج جميعها للتحقيق والدرس والتمحيص .

س - انكم تلمحون دائماً ، سواء في محاضراتكم او في كتاباتكم ، على ان تعلم
اللغة والآداب الفارسية ضروري لفهم اللغة والآداب العربية فهماً افضل وللبحوث

والتحقيقات المتعلقة بها ، ولهذا السبب نفسه صار تعليم اللغة الفارسية في الجامعة اللبنانية ضمن الدروس الاساسية الاجبارية لطلاب الادب العربي والتاريخ ، وبما ان هذا الموضوع جديد ويحتاج الى توضيح اكثر ، فهل من الممكن ان تذكروا لنا ما عندكم من ادلة على صحة نظريتكم ؟

ج - صحيح انني في كتاباتي واقوالي ألح على هذا الموضوع ، ولكنني لست انا من اوجد هذا الرأي ، بل هو رأي تفرضه علينا الدراسات والبحوث اللغوية والتاريخية والادبية ، وانا واثق من ان التحقيقات التاريخية والعلمية في اللغتين ، وبخاصة في اللغة العربية ، كلما اتسعت وازدادت عمقاً وكمية ، ازدادت الرابطة التاريخية بين اللغتين وضوحاً وازددنا من هذا الرأي يقيناً . ان الاسباب التي توجب على طلاب الفروع الادبية في الجامعات العربية تعلم الفارسية ، هي نفسها ما يوجب على طلاب الفروع الادبية في جامعات ايران وسواها من البلاد الناطقة بالفارسية تعلم العربية ، وهي الروابط الثقافية والتاريخية والتلاقح اللغوي بين هاتين اللغتين ، والاثار الكثيرة الموجودة من كل منهما في الاخرى ، لان هاتين اللغتين متداخلتان متمزجتان - كما ذكرنا - على الصعيدين الثقافي والادبي بحيث يبدو من الصعب في ميدان البحث والتحقيق فصلهما وتفكيكهما ، وهما تؤلفان في جميع المؤسسات العلمية والاستشرافية وحدة تحقيقية متكاملة وموضوعاً دراسياً واحداً . فمثلاً على الصعيد اللغوي ، ان من يريد التخصص في اللغة والاداب العربية ، وتحري اصول الكلمات العربية وتطوراتها ، يلقي لتعلم اللغة الفارسية الحاجة نفسها التي يلقاها لتعلم اللغة العربية طالب التخصص في اللغة الفارسية وآدابها ؛ صحيح ان اثر اللغة العربية في اللغة الفارسية اوضح واكثر ، ولكن هذا لا يبدل شيئاً من اصل الموضوع ، لان هذه الحاجة لتعلم اللغة الفارسية التي نقول بها لطلاب العربية ، هي كما ذكرنا على صعيد التخصص لا على المستوى العادي ، ونحن نقول بالأمر المقابل ايضاً وبوجوب تعلم اللغة

العربية على المتخصصين في اللغة والاداب الفارسية ، لان الكاتب او القاريء العادي او من يعمل في الفروع العلمية والفنية ولا يتعاطى الشؤون اللغوية او الدراسات الادبية ، يكفيه ان يفهم جيداً المعنى المصطلح عليه لكلمة من الكلمات ، ولا حاجة به لان يعرف اصل هذه الكلمة وجذورها وكيفية اشتقاقها وتطورها او تطوراتها التاريخية ؛ انه لحسن طبعاً ان يعرف هذه الامور كذلك الى جانب معنى الكلمة المصطلح عليه ، ولكنه ليس حاجة ضرورية ، اما بالنسبة لطالب الآداب والدراسة والبحث العلمي ، فان الأمر مختلف ، اذ يصبح من الواجب على طالب الادب العربي ان يعرف جيداً أهم لغة اثرت في اللغة العربية على صعيد المفردات وعلى صعيد العطاء الادبي ، اعني اللغة الفارسية التي نفذ منها الى اللغة العربية مئات والوف من الكلمات المعلومة والمجهولة ، كما يصبح فرضاً على طالب الادب الفارسي ان يتعلم اللغة العربية والادب العربي لدرجة تساعد على الفهم فهماً صحيحاً للغة والاداب الفارسية وتطوراتها .

ومن الميادين الاخرى التي توجب على المحققين العرب تعلم الفارسية ميدان التاريخ وبخاصة تاريخ الثقافة والمدنية في هذه المنطقة العربية والاسلامية ، ولا ضرورة هنا للتكرار ان الثقافة العربية والاسلامية مازجت الثقافة الفارسية الايرانية في العصر العباسي مزاجاً يصعب معه استقلال اي منهما عن الاخرى ، وان الثقافة الفارسية كانت دائماً في مختلف العهود الاسلامية احد ينباع الفياضة للثقافة والمدنية العربيتين ، وعليه فان المؤرخ العربي كلما اراد تحقيقاً في ميدان التاريخ السياسي العام او في تاريخ الثقافة العربية ، يكون متخلياً عن احد ينباع الاساسية الهامة لدراسته اذا هو جهل تاريخ ايران وثقافتها في افضل مظاهرها ، اعني اللغة الفارسية . ويجب القول ، حين نتحدث عن التاريخ العربي العام الذي ليس منفصلاً على اي حال عن تاريخ الاسلام ، وعن التحقيق والدراسة حول هذا التاريخ ، انه بعد عهد المغول ، فضلاً عن العهود السابقة لهم التي ظهر

فيها عدة مؤلفات تاريخية ، ألفت لقسم كبير من العالم الاسلامي تواريخ هامة باللغة الفارسية لم تعرف اللغة العربية في هذا الميدان مؤلفات بأهميتها ، وكل تحقيق تاريخي بشأن تلك العهود يتم دون الرجوع الى تلك المصادر سيكون ناقصاً وغير واف .

هذه وسواها من الموجبات التي ليس هنا محل تفصيلها ، هي التي نجعلنا نقول ان اللغتين العربية والفارسية تكملان بعضيهما في الميدان العلمي الدراسي ، وانهما محتاجتان لبعضيهما بنفس النسبة ولا يمكن لاحدهما الغناء عن الاخرى .

س - بصرف النظر عن الصعيد التاريخي وميدان البحث في الادب العربي القديم ، ما فائدة تعلم اللغة الاداب الفارسية اليوم للطلاب العرب ؟

ج - ان هذا السؤال هام بل هو ضروري ، لكي لا يبدو ، بما تقدم من اقوال ، ان تعلم اللغة الفارسية يفيد فقط العلماء الاختصاصيين الذين يرغبون في التحقيق في اللغة او التاريخ او الثقافة العربية الماضية ، او أنها ليست لغة تستطيع اليوم ان ترضي قارئاً معاصراً . فهنا ارى من الواجب ان اشير بصورة اجمالية الى ان لاداب اللغة الفارسية وبخاصة منها آدابها المنظومة وجهاً انسانياً عالمياً اكثر مما لها من وجه اقليمي محلي ، لذا فانها تقدم للمقاريء غير العربي تلك اللذاذات الروحية والجماليات المعنوية التي تقدمها للمقاريء الايراني ، وهذا هو السبب في اننا قلما نجد لغة ترجمت آثارها الادبية والفكرية الى اللغات الاخرى بمقدار ما ترجمت اليه اللغة الفارسية على كثرة ما بها وعلى تنوع ما اعطت من آثار ادبية جمة ، وعلّة ذلك ان الادب المنظوم في اللغة الفارسية ، وبخاصة منه ما استمد مادته من العرفان الايراني ، هو صدى لافكار الانسان وتأملاته وأمانيه الخفية العميقة في كل حين وفي كل بقعة ، دون ان يختص بزمان معين او مكان خاص ، فكل من ترجم هذا الادب الى لغتهم ، سيجدون في ثنايا

سطوره وخلال كلماته تعبيراً عن مكنوناتهم الداخلية الخاصة ، وعليه فإن الطلاب العرب سيعودون من دراسة هذه الآداب وتحصيلها بعميم الفوائد وبمنافع كثيرة لعل أهمها اتساع آفاق نظرهم الانسانية والاممية ، ولعله يمكن القول في العصر الحاضر الذي يجب اختياراً او اضطراراً ، أن يسير في درب الوحدة الانسانية والعالمية ، ان ادباً كالادب الفارسي ، هو عصارة افكار الحكماء وزبدة تجارب الحكماء والمتألمين وذوي الفكر ، ستكون له رسالة جد سامية ، هي نشر مبادي حب الانسان والانفتاح على العالم الكلي ، وكسر الحلقات الضيقة التي تحصر البشرية اليوم - كحالتها في العهود المظلمة الماضية - في إسمار قيودها ، ولعل في دراسة الفارسية وآدابها ، على أساس هذا القصد وانطلاقاً إلى هذه الغاية وحدها ، جواباً على كثير من المشكلات الروحية والنفسية المعنوية التي يعانيها العصر الحاضر .

CASHMIR UNIVERSITY

Iqbal Library

Acc. No. 178953

Dated 30.5.83

113020

1351
1302
2653

130

1304
1354
2658

KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY
Srinagar-190006

2174

الجامعة اللبنانية
قسم اللغة الفارسية وآدابها

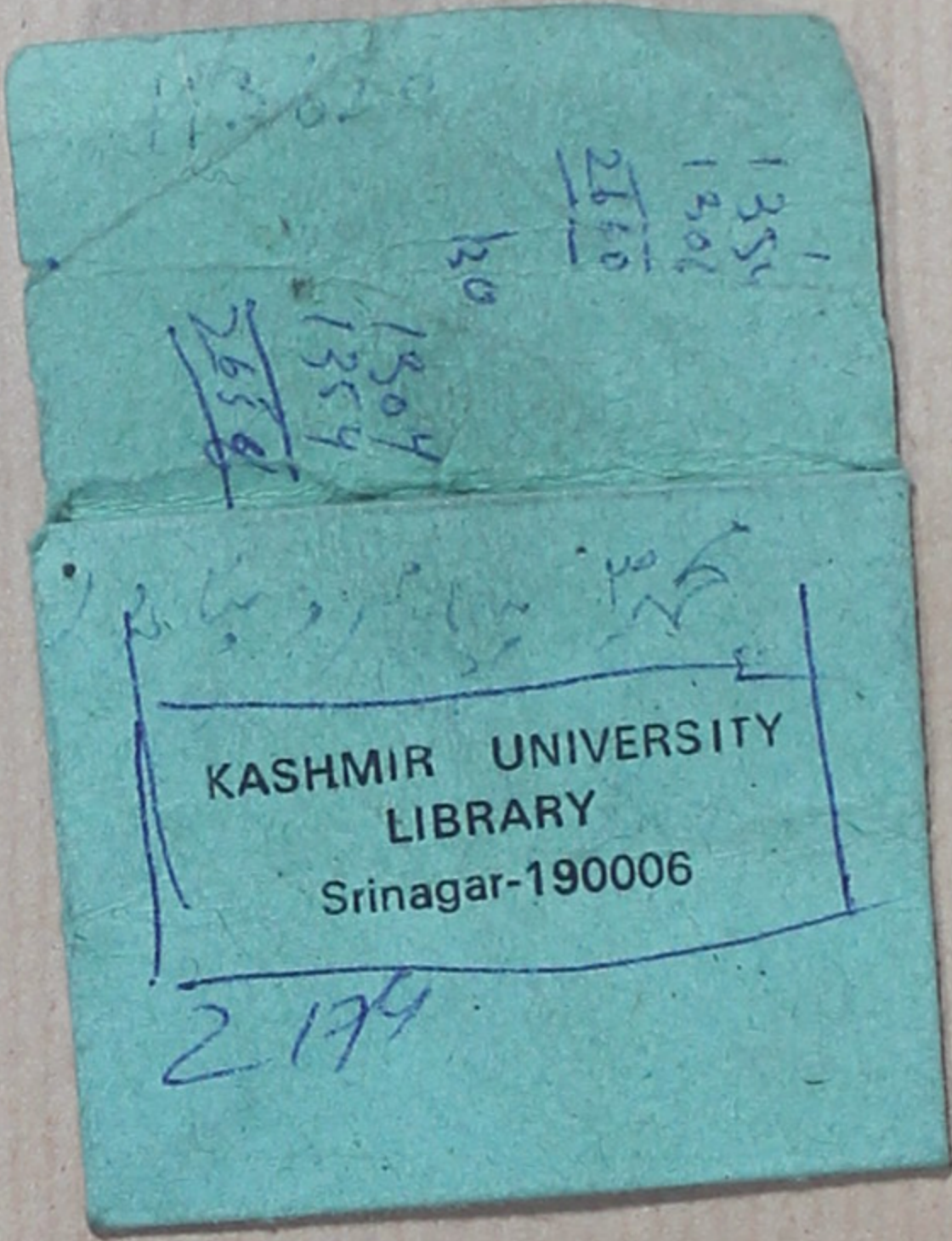
حديث أدبي

حول :

لماذا كان تعلم كل من العربية والفارسية ضرورياً
لدراسة اللغة الأخرى وآدابها

خلاصة مقابلتين تلغز يونيتين في بيروت مع رئيس قسم اللغة الفارسية وآدابها في الجامعة اللبنانية

بيروت ١٩٦٦ م.

KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY

Srinagar-190006

2174

11302

1354
1302
2656

130

1304
1354
2658

KASHMIR UNIVERSITY
LIBRARY
Srinagar-190006

2174

Title Manta (hab-nl- Lughát-i-

Author Shāhi jahānī.

Accession No. 26402

Call No. 891.503 K. 41 M

[illegible]

